

EKSPORT VA IMPORTNING IQTISODIY O'SISHI

Haqberdiyev Dilmurod Abrorovich

dilmurodhaqberdiyev@gmail.com

Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14048524>

Annotatsiya. Ushbu maqolada tashqi eksport va importning rivojlantirishda amalga oshirilgan ilmiy tadqiqot va adabiyotlar o'rganilib, undan tashqari davlatlar o'rtasida eksport va import hajmi ko'rib chiqilgan, ushbu maqolada mamlakatlar va yillar kesimida eksport va importning iqtisodiy o'sishi mustahkamlangan.

Kalit so'z: Eksport, import, PF-228-sonli, assotsiatsiya, dvigateli, realizatsiya, foiz, tashqi savdo.

ECONOMIC GROWTH OF EXPORTS AND IMPORTS

Abstract. In this article, scientific research and literature on the development of foreign export and import are studied, besides, the volume of export and import between countries is considered.

Key word: Export, import, PF-228, association, engine, realization, interest, foreign trade.

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ ЭКСПОРТА И ИМПОРТА

Аннотация. В данной статье изучаются научные исследования и литература по развитию зарубежного экспорта и импорта, а также рассматриваются объемы экспорта и импорта между странами.

Ключевые слова: Экспорт, импорт, ПФ-228, объединение, двигатель, реализация, интерес, внешняя торговля.

Kirish

O'zbekiston importining asosiy tarkibi texnologik vositalar, ko'chmas mulk, oziq-ovqat mahsulotlari, va unumdor miqdorda energiya mahsulotlarini o'z ichiga oladi. Shuningdek, yanvar-sentyabr 2021 yilda O'zbekiston importining asosiy tajribasiga buyurtmalar kelgan ulushlar Rossiya, Xitoy, Koreya, Qozog'iston, va Turkiya bo'lgan. O'zbekiston import qiladigan mahsulotlarning ko'pchiligi esa Rossiya, Xitoy, Yaponiya va Qozog'istondan olib keladi.

Nazariy va empirik tadqiqotlar asosan ikkalasiga ham e'tibor qaratadi. Eksport va o'sish o'rtasidagi yoki import va o'sish o'rtasidagi munosabatlar yoki assotsiatsiya eksport, import va iqtisodiy o'sish o'rtasida bo'ladi. Tovar va xizmatlar eksporti sifatida qaratiladi. Bir qator sabablarga ko'ra iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishning dvigateli, shu jumladan eksport bozor ulushini saqlab qolish uchun kompaniyalardan innovatsiyalar va takomillashtirishni talab qiladi.

Korxonalar eksport salohiyatini oshirish bilan bog'liq rivojlanish omillaridan biri iqtisodiyotda innovatsion-investitsion jarayonni jadallashtirish, ilmiytexnikaviy

rivojlanishga erishish hisoblanadi. Agar eksport salohiyati yuqori mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, aynan innovatsion-investitsion muhit rivojlangan davlatlarga iqtisodiy taraqqiyotining dastlabki davrida ishlab chiqarishining diversifikatsiyasiga erisha olishgan va keyingi rivojlanish bosqichida murakkab texnologiyaga asoslangan mahsulotlar ishlab chiqarishgan. Bugungi kunda Xitoy iqtisodiyotining 30 foizdan yuqoriroq o'sishi innovatsion loyihalarni amalga oshirishga ilmiy-texnik inqilobni joriy etishga imkon bermoqda.

Mamlakat eksportida yuqori texnologiyali mahsulotlar ulushi tinimsiz o'sib bormoqda va ular ulushi ham 30 foizga yetgan. Shunday ekan O'zbekistonda eksport va import tuzilishi quyidagicha:

2. EKSPORT

O'zbekistonning asosiy eksporti oltin (5,18 milliard dollar) chakana bo'lmagan sof paxta iplari (1,39 milliard dollar) neft gazi (934 million dollar), tozalangan mis (596 million dollar) va kumush (339 million dollar) bo'lib, asosan Shveytsariyaga (4,29 million dollar) eksport qilinadi.

Rossiya (2,6 milliard dollar) Xitoy (1,98 milliard dollar) Turkiya (1,59 milliard dollar) va Qozog'iston (1,25 milliard dollar) h.k.[1]

3. IMPORTLAR

O'zbekistonning asosiy importi avtotransport vositalaridir: ehtiyot qismlar va aksessuarlar (8701 dan 8705 gacha) (1,28 milliard dollar) qadoqlangan dori-darmonlar (1,16 milliard dollar) avtomobillar (1,12 milliard dollar) bug'doy (831 million dollar) va qayta ishlangan neft (775 million dollar) asosan Xitoydan (7,26 milliard dollar) Rossiyadan import qilinadi. (5,62 milliard dollar) Qozog'iston (3,68 milliard dollar) Janubiy Koreya (2,26 milliard dollar) va Turkiya (1,89 milliard dollar) h.k.[2]

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Tadbirkorlik sub'ektlarining eksport salohiyatini yanada kengaytirish chora-tadbirlari, Yil mobaynida O'zbekiston Respublikasi tashqi savdo aylanmasi 40,1 mlrd dollarni tashkil etdi. Jumladan, eksport hajmi qariyb \$15,5 mlrdga (+23,8%) import esa \$24,6 mlrdga (+21,2% ga) yetdi. Hisobot davrida — \$9,1 mlrd qiymatida passiv savdo qayd etildi. TSAda eksport hajmi qariyb 15,5 mlrd AQSh dollariga (23,8% ga ko'paydi) va import hajmi 24,6 mlrd AQSh dollariga (21,2% ga ko'paydi) yetdi. Undan tashqari 2022- yil 30 sentabrdagi PF-228-sonli Farmoniga muvofiq eksport qiluvchi tashkilotlarga foyda solig'i va aylanmadan olinadigan soliq bo'yicha soliq solinadigan bazani kamaytirish ko'rinishidagi imtiyozlar tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni realizatsiya qilishdan tushgan umumiy tushumdagi eksport hajmining ulushidan qat'iy nazar qo'llanilib kelinmoqda. Hisobot davrida — 9,1 mlrd AQSh dollari qiymatida passiv tashqi savdo balansi qayd etildi. Eksport hajmining eng yuqori ko'rsatkichlari Xitoy (\$2,2 mlrd), Rossiya (\$2,5 mlrd), Qozog'iston (\$1,1 mlrd), Turkiya (\$1,3 mlrd) davlatlarida qayd etildi.

Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi tahliliga ko'ra, bojxona to'lovlaridan olinadigan daromadning o'sishiga ta'sir ko'rsatgan asosiy omillar 2022-yil yanvar-avgust oylarida import hajmining o'tgan yilning shu davriga nisbatan deyarli 20 foizga oshishini ko'rishimiz mumkin.

O'zbekiston eksportining o'sishi sanoat mahsulotlari, oziq-ovqat mahsulotlari, kimyo va qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksportining o'sish sur'atlari bilan izohlanadi. Eksport hajmining kamayishi Buxoro viloyatida paxta tolasining ichki bozorga yo'naltirilganligi bilan, Qoraqalpog'iston Respublikasida plastmassa va undan tayyorlangan mahsulotlar, ip-kalava va (qizilmiya ildizidan tayyorlanadigan) farmasevtika mahsulotlari eksportining kamayishi bilan, Surxondaryo viloyatida meva-sabzavot mahsulotlari (dukkakli o'simliklar, pomidor, mosh, piyoz) eksportining kamayishi bilan bog'liq.

1-rasm.

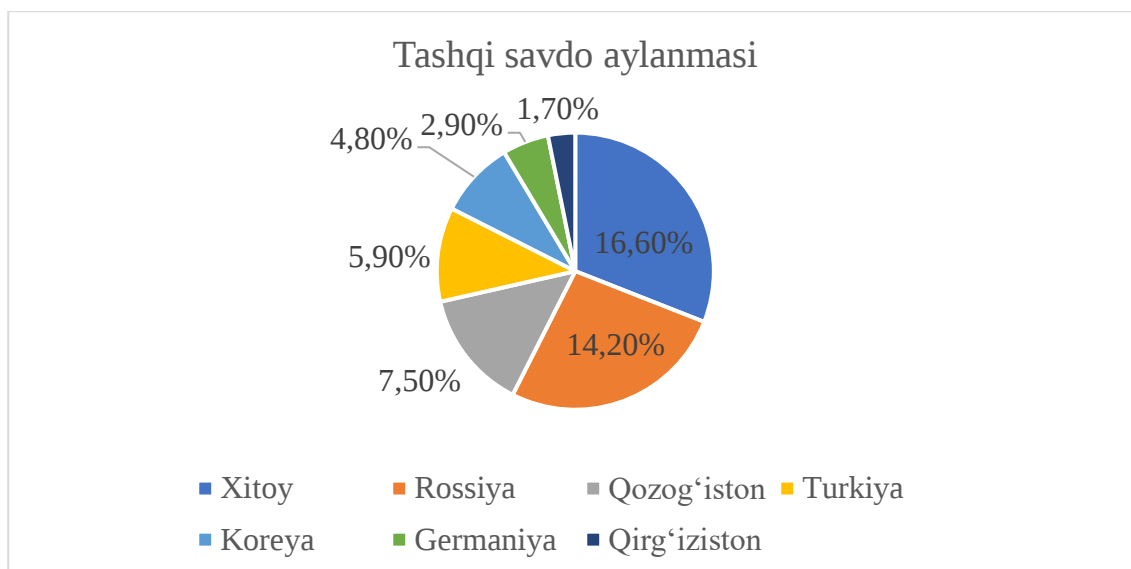
Davlat bojxona qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, yil boshidan 30-sentabrga qadar tovarlar eksporti hajmi o'tgan yilning mos davriga nisbatan 25,5%ga oshgan. Tovarlar eksport hajmining sezilarli o'sishi Samarqand (35,5%), Andijon (35,3%), Qashqadaryo (29,2%), Namangan (29,1%), viloyatlarida qayd etildi.[3]

Eksportni rag'batlantirish agentligi mahalliy eksport qiluvchilarni qo'llab-quvvatlash bo'yich amaliy chora-tadbirlarni amalga oshirish uchun vakolatga ega. Qishloq xo'jaligining barqaror sur'atlar bilan rivojlanib borishi aholini qishloq xo'jaligi mahsulotlari, qayta ishlash sanoatini esa xomashyo bilan ta'minlash orqali mamlakatimiz oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash hamda respublikamizning eksport salohiyatini yuksaltirishga zamin yaratadi.

Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish, sanoat usulida chuqur qayta ishlash va ichki iste'moldan ortiq qismini jahon agrar va oziq-ovqat bozorlarida manfaatli narxlarda eksport qilish masalalariga katta e'tibor qaratilayotgani, mahsulot yetishtirish hajmini keskin ko'paytirish yuzasidan aniq chora-tadbirlar ko'rilayotgani o'z navbatida, meva-sabzavot va uni qayta ishlash asosida tayyorlangan mahsulotlar eksportini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Xorijiy investitsiyalarni yanada kengroq jalb etish, jahon oziq-ovqat mahsulotlari bozorining yo'nalishlari va rivojlanish istiqbollari tahlil etish, O'zbekistonning eksport salohiyatini yanada yuksaltirishga xizmat qiladi.

Tashqi savdo umumiy hajmidan eksport 5,7 mlrd dollarni (2021 yilning yanvar-martiga nisbatan 138,7 foizga yoki 2,4 baravarga o'sgan), import esa 7,4 mlrd dollarni (o'sish 44,6 foiz) tashkil etdi.

2-rasm

Bugungi kunga qadar O'zbekiston dunyoning 160 ta davlati bilan savdo aloqalarini o'rnatgan. Tashqi savdo aylanmasining eng katta hajmi Xitoy (16,6%), Rossiya (14,2%), Qozog'iston (7,5%), Turkiya (5,9%), Koreya Respublikasi (4,8%), Germaniya (2,9%) va Qirg'iziston (1,7%) bilan qayd etilgan. 529,7 mln dollarlik xizmatlar import qilindi. (umumiy tuzilmada 7,2 foiz), bu 2021 yilning yanvar-mart oylariga nisbatan 46,4 foizga ko'pdir.[4]

Tovarlar eksporti (nomonetar oltin hisobga olinmagan holda) o'tgan yilning mos davriga nisbatan 23 foizga oshib, 1,9 mlrd dollarni tashkil etdi. Tovarlar importi 1-chorakda 5,2 mlrd dollarni tashkil etib, o'tgan yilga nisbatan 14 foizga oshdi. Davlat Statistika qo'mitasi ma'lumotiga ko'ra, O'zbekistonda 2022-yil 1-choragida **201,6** mln dollarlik bug'doy import qilingan bo'lib, o'tgan yilning mos davriga nisbatan **62,1** mln dollar (43,9%)ga oshgan. Shu bilan birga, mazkur davrda **803,6** ming tonna, o'tgan yilga nisbatan **88** ming tonnaga ko'p bug'doy import qilingan.

Eksport va import tarkibi

	2018	2019
Tashqi savdo aylanmasi	100.0	100.0
eksport	41.9	41.8
import	58,1	58.2
Eksport tarkibi	100	100
paxta tolasi	1,6	1,6
oziq ovqat mahsulotlari	7,8	8,8
meva-sabzavodlar mahsulotlari	6,3	6,9
enirgiya manbaalari va neft	19,1	14,5
qora metal va ularning buyumlari 2.3		1,7
rangli metal va buyumlar	6,1	5,4
mashina va asbob -uskunalar	1,5	2,5
to'qimachilik buyumlar	9,3	9,3
oltin	20,8	28,3
xizmatlar	21,9	19,7
shundan safarlar	7,4	7,5
boshqalar	3,1	3,3

Joriy yil yanvar-avgust oylarida mamlakatning eksportyorlari soni 5 527 tani tashkil etib, ular tomonidan 7 891,4 mln. AQSh dollari (oltin eksportidan tashqari) qiymatidagi (2020-yilning mos davriga nisbatan 36,0 %ga ko'paydi) tovar va xizmatlar eksport qilinishi ta'minlandi. 2021-yil yanvar-avgust oylari yakunida eksport bo'yicha asosiy hamkor davlatlar tarkibida XXR (eksport umumiy hajmining 17,0 %) va Rossiya Federatsiyasi (13,7 %) davlatlari yetakchilik qildi.

Mazkur yetti yirik davlatlarning jami eksportdagi ulushi 64,0 %ni tashkil etdi.

REFERENCES

1. Shodmonov Sh.Sh., G'afurov U.V. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik.-T., IQTISOD-MOLIYA, 2010. (<http://www.newjournal.org/>).
2. Borisovye.F Ekonomicheskaya teoriya: ucheb.-2 Prospekt, 2005 (<C:\Users\user\Downloads\154-160+Xurramov+R+TSRU.pdf>).
3. O'Imasov.A., Vahobov.A., Iqtisodiyot.nazariyasi (<https://oec.world/en/profile/country/uzb>).
4. ([..\..\..\Downloads\61-65 \(1\).pdf](..\..\..\Downloads\61-65 (1).pdf)).
5. Xodiyev B.Y., Shodmonov Sh.Sh. Iqtisodiyot nazariyasi. 2017 (uzreport.news)
6. Xamedov I.A., Alimov A.M. O'zbekiston Respublikasida tashqi iqtisodiy faoliyat asoslari. – T., 2001-yil. (uzreport.news)
7. (<https://bestpublication.org/index.php/iq/article/view/907/873>).
8. (<https://www.gazeta.uz/oz/2022/04/21/export-import/>).
9. <https://kun.uz/10332594?q=%2Fuz%2F10332594>)
10. Ростовский Ю.М. Внешнеэкономическая деятельность. Учебник, 5-е издание, с изменениями. / Ю.М.Ростовский, В.Ю.Гречков. – М.: Экономистъ, 2016. С. 146. (<https://www.agro.uz/11-0165/>).
11. Foreign economic relations of Russia. Edited N.N.Kotlyarov, A.B.Dmitrieva. Raleigh, North Carolina, USA: Open Science Publishing, 2018 195 p. (Внешнеэкономические связи России Под редакцией Н.Н. Котлярова, А.Б. Дмитриевой), 448c0d0e82a7-11e8-b7fa-005056bf1e2a.pdf